

ДРАГАН М. ЦВЕТКОВИЋ *
МУП Републике Србије
МИЛОЈЕ ОБРАДОВИЋ **
Службени гласник Р. Србије

УДК 336.7:330
Прегледни рад
Примљен: 22.05.2012
Одобрен: 16.06.2012

ЕКОНОМСКИ АСПЕКТ ПРАЊА НОВЦА И ПРОБЛЕМ ЊЕГОВЕ КВАНТИФИКАЦИЈЕ

Сажетак: Укључивање нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове представља криминалну активност са високим степеном друштвене опасности. Прањем новца не само што се подрива економски систем, него се нарушава политичка стабилност и безбедност земље, и врши утицај на друштвене односе на националном и међународном плану. Проблем квантификације прања новца присутан је пре свега због недостатка егзактних статистичких података. У том смислу, све постојеће процене су са великим грешкама и треба их посматрати само као прелиминарне научне процене или у неким случајевима чак и „погађају” процену. У раду се презентира концепт прања новца као феномена савременог криминалитета, даје приказ и анализа ефеката са економског аспекта сагледавања овог проблема. Део рада посвећен је проблему квантификације процеса прања новца на националном и међународном нивоу.

Кључне речи: прање новца, економски систем, криминалитет, утицај, процене, квантификација.

Увод

Прање новца је универзални друштвени феномен који постаје све актуелнији са тенденцијом даљег испољавања. Ради се о криминалној активности коју карактерише пре свега, висок степен друштвене опас-

* cvetkovicdragan@open.telekom.rs

** mobradovic@slglasnik.com

ности. Глобална природа, флексибилност, могућност коришћења најновијих технолошких достигнућа и доступност великом броју ресурса, такође, карактеришу овај вид криминала. Обично се апострофира да је заједнички именитељ за различите облике криминалних активности, мотивисан профитом, што дефинише главне правце и средства за борбу против организованог криминала. Један је од најопаснијих видова привредног криминалитета, иако извори противправно стеченог прихода могу настати и у другим областима криминалитета, где исто тако постоје карактеристични видови организованог криминалитета. Ова појава заједно са корупцијом представља „рак-рану” сваке државе.

Прање новца као криминална делатност директно се негативно одражава на финансијски систем једне земље, на њене економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре и може озбиљно да угрози њену финансијску стабилност, процес транзиције и демократски развој. Једном речју, ради се о појави која угрожава виталне вредности једне државе, али и на међународном плану. Облици његове организоване криминалне делатности нису увек уочљиви и препознатљиви, што свакако отежава благовремено предузимање ефикасних мера на његовом откривању, спречавању и сузбијању, као и прерастању у сложеније облике. Са развојем међународних економских и других веза, прање новца добија нове појавне облике, уз коришћење разних метода и средстава.

Мерење неке појаве увек представља једно од најзначајнијих научних питања.¹ Како мерити посматрану појаву, који поступак обезбеђује већу тачност, односно поузданост мерења, а који већу прецизност? Сва ова питања релевантна су за сагледавање проблема мерења обима прања новца. При томе, мерење прања новца је везано за један од њених неизбежних атрибута – његову скривеност. Будући да је ова појава противправна, односно противзаконита делатност, сви њени учесници имају подстицај да процес прања новца остане скривен. Управо та неизбежна карактеристика прања новца са осталим специфичностима, доводи до озбиљних проблема у покушају дизајнирања адекватног модела његове квантификације.

¹ Према речима физичара Williama Thomasa Kelvina: „Често кажем да, уколико можеш да мериш оно о чему говориш и да то искажеш у бројевима, онда нешто знаш о томе; уколико не можеш да га мериш и уколико не можеш да га искажеш у бројевима, твоје знање је оскудно и незадовољавајуће. Уколико не можеш да га мериш, не можеш да га побољшаш.” Наведено према: Беговић, Б. (2007).

Прање новца – феномен савременог криминала

Израз прање новца² је настао у време прохибиције (време забране точења и продаје алкохолних пића) у САД у трећој деценији XX века. Тада су криминалне организације користиле различите начине да захрађени новац од илегалне производње, кријумчарења и промета алкохолних пића, проституције, изнуда и клађења прикрију и прикажу као законито стечен приход који су остварили у ланцу својих перионица за прање веша и аутомобила. Наиме перионице су биле сјајан параван за прање новца јер је приходу оствареном у њима додаван приход остварен поменути криминалним радњама и тај збир је приказиван као приход перионица. У вези са овом појавом, новинари су користили израз „прање новца” који је касније преузела и Криминолошка наука. Из овога произилази да су криминалци одувек покушавали да прикрију свој плен, односно да прање новца није појава новијег датума, стим да данас поприма нове појавне облике.

Прање новца може се сврстати у групу савремених облика криминалитета, а настао је као резултат напора криминалаца и криминалних организација да смање или потпуно искључе ризик од заплене противправно стечених средстава и казне за учињена кривична дела. Наиме, у случајевима када криминалци поседују противправно стечена средства суочавају се са чињеницом како да противправно стечена средства несметано користе, а да при томе не оставе никакав траг који би могао да укаже на њихову криминалну делатност (Bell, 2002: 287-295).

Прање новца у правном смислу значи претварање „прљавог” новца или друге имовинске користи прибављених криминалним активностима (обухваћених појмом предикатног кривичног дела) у „чист” новац, онај који се може употребити и користити као легални приход у банковним, трговачким, купопродајним, инвестицијским, предузетничким и другим пословима или начинима улагања. Тиме се покушава не само прикрити извршено кривично дело и њиме остварена имовинска корист, него се његовом даљом употребом ствара конкуренција с онима који некриминалном делатношћу остварују приходе свог пословања. У том

² Појам прања новца потиче од енглеског термина *money laundering* што значи легализација капитала стеченог криминалном делатношћу, односно финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика капитала на тржишту; у немачком језику назива се *Geldwascherei*, француском *blanchiment de capitaux*, а у италијанском језику *riciclaggio di denaro*.

смислу „перачи новца” прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама како би прикрили право порекло прихода и тако га учинили легалним и осигурали његово нормално коришћење у пословним трансакцијама у којима пласирају свој капитал. У економском смислу сам појам прање новца значи легализација прихода стеченог криминалном делатношћу, односно финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика капитала на тржишту.

Прање новца представља низ активности усмерених на легализацију новца стеченог на илегалан начин као што су: организовани криминал, корупција, финансијска превара, шверц и остале илегалне активности. То је, заправо, процес који подразумева постојање илегалних извора прихода, који се коришћењем великог броја финансијских трансакција, приказују као да потичу из легалних извора (Schroeder, 2001:2-3). Прање новца готово никада не представља проблем само једне државе, то је најчешће мултинационални проблем због методологије по којој се новац пере. Због тога је сасвим оправдано укључивање међународне заједнице у борбу против ове криминалне појаве на глобалном плану.

Израз прање новца се односи на промену облика незаконито стеченог новца на начин да изгледа легалан. Осим тога, то је прикривање незаконитог извора прихода или његово коришћење. Овај израз односи се на све врсте посткриминалних активности усмерених на прикривање имовинске користи или вредности стечене на незаконити начин, улагањем у финансијски и нефинансијски систем, с крајњим циљем његовог озакоњења (Klasens, 2006:22-25). „Перачи новца” прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама како би прикрили право порекло новца и тако га учинили легалним средством плаћања на тржишту новца и осигурали његово нормално коришћење у пословним трансакцијама у којима пласирају свој капитал.

Ефекти прања новца

Прање новца је у свим својим појавним облицима изузетно негативна друштвена појава. За свој настанак користи повољне друштвено-политичке и економске услове у датом друштву, а има и способност да се стално развија, добија нове форме, да се све више интернационализује и поприма облике транснационалног организованог криминалитета, прилагођавајући се ситуацији не само унутар једне земље, него и на међународном плану.

Новац се највише пере у државама у развоју. Међутим, уз помоћ савремених техничких достигнућа, али и специфичне природе светског

финансијског и кредитног система, прање новца је инфилтрирано у друштвени и политички систем скоро сваке државе, практично се одвија на свим меридијанима (Петровић, 2010: 161 -181).

Организовани криминалитет може на разне начине да већу суму „прљавог” новца убаца у финансијске институције и да тако себе доведе у ситуацију да кроз улагања контролише одређене секторе привредног пословања, а економским и политичким утицајем може ослабити друштвени систем, односно демократске институције друштва и утицати на поремећај етичких вредности. Управо у процесу приватизације присутна је могућност улагања „прљавог” новца у куповину привредних субјеката, јер је то један од начина да се кроз незакониту приватизацију изврши прање новца који је прибављен криминалном делатношћу.

Укључивањем нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове организовани криминал угрожава економски систем и тржишну конкуренцију и остварује утицај на економске, политичке и друштвене токове на националном и међународном плану (Tunnell, 1993:297).

Заправо, прање новца има широк спектар негативних повратних ефеката на економском, безбедносном, социјалном и политичком плану земље и међународне заједнице. Однос прања новца и поменутих ефеката несумњиво је веома сложен и вишедимензионалан. Неке од тих релација су двосмерне, неке су мањег, а неке већег интензитета. Веома често се нека од поменутих последица појављује као кључни фактор (узрок) за појаву овог феномена у друштву. У прилог овом иде тврдња многих аутора да „друштвено материјални услови живота, економске, класне и друге основне структуре и противречности, које се рађају и развијају из тих услова, представљају основну снагу која детерминише појаву криминалне делатности у крајњој инстанци. Међутим, ти крајњи узроци криминала остварују се преко непосредних узрока и услова тј. преко криминогених фактора који стоје, судећи по карактеру свога дејства, у непосреднији однос према криминалној делатности.”

Као специфични облик организованог криминалитета - прање новца, угрожава и све друге значајне вредности једног друштва. Оно подстиче нарко дилере, терористе, кријумчаре оружја, корумпиране јавне службенике и друге на примену и ширење криминалних активности. Последице прања новца су многобројне: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система земље; опадање пословања легалног приватног сектора; утицај на девизне курсеве и каматне стопе; економски поремећаји и нестабилност; смањење државних прихода и слабљење контроле економске политике; угрожавање програма реформи и приватизације; опадање репутације земље; смањење

инвестиција; губљење угледа државе и угрожавање националне безбедности. Од свих последица изазване овим видом криминала, *економске су свакако најзначајније, и које ће у наредном делу рада бити ближе приказане.*

Економски ефекти прања новца

Прање новца подразумева укључивања огромне суме новца у односу на укупну економску активност. Процене Светске банке и Међународног монетарног фонда, показују да се обим опраног новца у свету креће негде између 2% и 5% светског бруто друштвеног производа односно бруто глобалног производа (Gross Domestic Product - GDP), што би номинално изражено било више од 600 милијарди УСД годишње (Педић, 2010: 617-642). С обзиром на тајност и специфичну природу ове појаве, наведени подаци су само индикатор величине проблема. Према проценама стручњака, у Србији се годишње опере између 3 и 5% бруто друштвеног производа (БДП), односно између милијарду и две милијарде евра, стечених различитим врстама криминала - трговином дрогом, оружјем, људима, злоупотребом службеног положаја, разним преварама и утајом пореза.

Ова појава има веома негативне ефекте на макро и микроекономском плану³ — нарушава функционисање финансијског сектора подривањем интегритета финансијских институција, угрожава приватни сектор привреде нарушавањем тржишне конкуренције, умањује ефекте приватизације и смањује директне стране инвестиције. Уколико би тржиште постало објекат контроле и утицаја организованог криминала, то би могло да произведе несагледиве последице по развој, првенствено, земаља у транзицији.

Између последица изазваних прањем новца на макроекономском и микроекономском нивоу постоји узајамна повратна спрега, која се, пре свега, огледа у томе да појава једних диктира појаву оних других. Једном покренути замајак ефеката прања новца временом доводи до њихове узајамне условљености. У том смислу, да оне које потичу са макроекономског нивоа буду праћене одговарајућим на микроекономском нивоу. Крајњи ефекат узајамне условљености повратних ефеката

³ Микроекономски аспект представља сагледавање прање новца односно његових ефеката, са становишта појединца и предузећа и његовог функционисања у привреди. Док макроекономски аспект третира импликације ове појаве на националну економију као целине.

прања новца, огледају се у стагнирању и паду свих сегмената економије од макро до микро нивоа, затим привредног система и њему прилагођене економске политике.

Економске последице изазване прањем новца, могу се сврстати у неколико група у зависности од конкретног друштвеног амбијента у коме се ове незаконите активности одвијају, и то:

Угрожавање процеса приватизације – У времену транзиције, приватизације и других промена, које са собом носе промену власништва над капиталом, отпуштање радника, реструктуирање управљачке структуре, стечај и ликвидација и друге последице, логично је обратити пажњу на опасност од различитих облика неправилности и инкриминисаних радњи који могу интензивно да погоде запослене, управљачку структуру предузећа, власнике, повериоце, па и односе везаних за појединце и предузећа.

Опстанак и развој сваке заједнице, организације и институције, почива на равнотежи интереса субјеката који је чине, а који су у складу са општим и релевантним појединачним интересом у окружењу. Губитком равнотеже „ход по жици” зачас се претвара „пад у амбис”. У том смислу, посматрајући привредне субјекте може се констатовати да је ствар идентична. Када су интереси власника капитала (формални и неформални), чланови управе предузећа, запослених и других носилаца ризика, у великој неравнотежи, када се не уважава интерес субјеката изван предузећа и најшире друштвене заједнице, а при том правни и институционални оквир не гарантује ефикасну заштиту, ствара се основана опасност, односно простор за прање новца и друге инкриминисане радње и напад на метријалне и људске ресурсе предузећа.

Незаконито добијен новац је окривљујућ за преступнике. Због тога, они ће покушати да га претворе у имовину (то јест некретнине, бизнис) који су мање упадљиви и могу дати привид легитимног богатства. Да би достигли овај циљ перачи новца ступају у обимну куповину и због њихове велике доступности средстава, они ће бити у могућности да надмаше потенцијалне поштене купце. Такође, пошто њихов интерес за одговарајућа средства не проистиче из њихових стварних вредности, већ од предности које остварује на њих у смислу скривања, они су спремни да плате много више од стварне вредности имовине. Ово ће вештачки дићи куповну цену и учинити их недоступним за поштене купце (Unger, 2006:102-115).

Прање новца може имати поражавајуће последице на настојања у приватизацији. У том смислу истиче се да овај вид криминалитета, пре-

ти да угрози напоре многих држава да приватизацијом уведу реформе у своје економске системе. Прво, перачи новца могу понудити више од поштених купаца за бивша друштвена/државна предузећа. Наиме, криминалне организације располажу огромним финансијским средствима и могу надјачати све поштене, легитимне купце за предузећа која су претходно била у друштвеном/државном власништву. Ово ће резултирати у широкообимном присуству криминала у економији. Тако да приватизација, иако економски веома корисна, може послужити и као начин за прање новца. Криминалци су у прошлости куповали марине, одмаралишта, казино клубове и банке како би прикрили своје нелегалне приходе и омогућили наставак својих криминалних активности. Све ово указује да прање новца доноси ризик по успешно спровођење процеса приватизације (Dowel, et al., 2001).

Подривање интегритета финансијских тржишта - Широки спектар многих економских анализа указује на закључак да су јаке финансијске институције земаља у развоју – као што су банке, небанкарске финансијске институције и тржишта капитала – пресудне за економски раст. Такве институције дозвољавају концентрацију капиталних средстава из домаће, националне штедње – и можда чак средстава из иностранства – и успешну поделу таквих средстава за улагање у пројекте који стварају одржан економски раст.

Прање новца погоршава раст важних финансијских институција из два разлога. Прво, прање новца еродира саме банкарске институције. Унутар ових институција, често постоји корелација између прања новца и непоштених активности преузетих од стране запослених. При већим количинама активности прања новца, све финансијске институције у земљама у развоју су рањиве према корупцији, криминалним елементима који покушавају да добију даљи утицај над њиховим каналима прања новца. Друго, посебно у земљама у развоју, поверење потрошача, корисника је фундаментално за развој здравих финансијских институција, и уочен ризик за депозиторе и инвеститоре из институционалних проневера и корупције је препрека за такво поверење (Bartlett, 2002:1-3).

Прање новца које прожима финансијске институције земаља у развоју врши ерозију на њих на три начина: повећањем могућности да ће индивидуални потрошачи бити преварени од стране корумпираних индивидуа унутар институције; повећањем могућности да ће сама институција постати корумпирана или чак контролисана криминалним интересима, поново водећи ка томе да потрошачи буду преварени; и повећањем ризика од банкротирања што је у случају када је сама институција преварена.

Финансијске институције које своје пословање базирају на средствима која потичу од криминалних радњи, суочене су са додатним изазовом да адекватно управљају средствима, обавезама и пословним операцијама. На пример, велике суме опраног новца могу да дођу до финансијске институције, а да затим ишчезну без икаквог трага, јер је њихов пренос извршен са једног рачуна на други, као одговор на неке факторе који нису део тржишног пословања, нпр. законске регулативе. То може да створи проблеме ликвидности и начелно проблем управљања банкама (Dowel, 2001).

У вези са овим истиче се да једном уништена финансијска репутација неке земље тешко може да се поврати и захтева значајне државне ресурсе у циљу елиминације проблема.

Губитак контроле над економском политиком – Прање новца може изузетно негативно утицати и на девизни курс и каматне стопе, јер перачи новца радије реинвестирају средства у програме које је теже открити, него у послове који доносе већу стопу зараде. Такође, укључивање нелегалних средстава у легалне токове економије, може повећати опасност од монетарне нестабилности зато што се таква средства могу уложити у намерно искривљивање цена имовине и роба.

Прање новца, као и остале незаконите активности, погодују стварању велике потрошачке моћи појединаца у условима рецесије, што искривљује структуру потрошње и доприноси настанку класе нових богаташа. Прање новца и финансијски криминал могу довести до неуобичајених и неочекиваних промена у потражњи новца и веће нестабилности међународних токова капитала, новца и каматних стопа.

У мери у којој се потражња за новцем креће из једне у другу земљу, као последица прања новца, што има за последицу погрешне монетарне показатеље - то ће у истој мери имати и негативне последице на каматне стопе и колебање курса, посебно у доларизованим економијама, јер је прање монетарних агрегата веома неизвесно (Quirk, 1997:7-9).

Дакле, прање новца отежава напоре владе да спроводи економску политику. Оно утиче на расподелу прихода, контаминиране правне трансакције и има потенцијал да дестабилизује економију кроз неефикасна кретања која умањују раст бруто домаћег производа. Због непредвидиве природе прања новца и пратећег губитка политичке контроле, здрава економска политика може постати тешко остварљив циљ.

Економска нестабилност - Оне који се баве нелегалним активностима прања новца, у принципу, не занима много профит од њиховог

улагања, него пре свега заштита сопствене имовине. Тако они своја средства улажу у активности које нису нужно економски корисне за земљу у којој су та средства пласирана. Наиме, економски раст стагнира у оној мери у којој прање новца и финансијски криминал успевају преусмерити средства са здравих улагања у нискоквалитетне инвестиције које прикривају порекло њиховог новца. У неким земљама, примера ради, улаже се у целе индустрије, као што су грађевинарство и хотелијерство, и то не због стварне потражње, него због краткорочних интереса оних који се баве овим пословима. Такође, када те индустрије престану да им одговарају, они их једноставно напуштају, што доводи до њиховог слома и наноси огромну штету економијама које те губитке себи једноставно не могу допустити.

Различити типологијски извештаји прања новца, указују да опран новац кроз канале који нису повезани са финансијским институцијама, је често уложен у оно што је познато као „стерилне” инвестиције, или инвестиције које дају мало додатне продуктивности за ширу економију, као што су некретнине, уметност, антиквитети, накит и луксузни аутомобили. За земље у развоју одвраћање тих оскудних извора на мање продуктивне домаће добити или луксузан увоз, је озбиљни добитак за економски раст. Осим тога, криминалне организације могу трансформисати производна предузећа у стерилне инвестиције тако што их усмеравају за сврху противзаконитог напредовања, више него предузећа која повећавају профит која одговарају потрошачкој потражњи и која су вредна легитимног инвестиционог капитала.

Губитак јавних прихода – Пословима прања новца се охрабрују традиционални начини утаје пореза, избегавања закона, кријумчарење, што све повећава пореско оптерећење пореских обвезника. До смањења прихода буџета по основу пореза, прање новца веома често доводи, нарочито код земаља у развоју, отежавајући његову наплату услед чега слаби утицај државе на вођење економске политике.

Непријављивање и избегавање пореза је један од најопштијих метода вршења прања новца. Због тога, прање новца негативно утиче на покушај наплате пореза. У исто време, раст кривичних дела и прање новца захтева јавно наметање трошкова, што се даље ослања на јавне потребе. То ће директно утицати на поштене пореске обвезнике, доношењем повећања пореских стопа (Unger, 2006 : 82-100).

Процес прања новца смањујући приход од државног пореза, посредно наноси штету поштеним пореским платишама и смањује могућности за обављање легитимних пословних активности. Оно такође, отежава и наплату пореза и такав губитак пореских прихода, начелно значи

више пореске стопе од оних које би се нормално примењивале када би неопорезовани приход од криминала потицао из легитимних извора.

Занимљиво је навести да прање новца може повећати приходе јавног сектора. Наиме, криминалци хоће да њихов новац буде чист. Да би то постигли они настоје да плате порез на приход који је незаконито стечен. Непостојећи висок промет, из угоститељских објеката без муштерија у њима, је понекад добровољно пријављен пореским органима. Овим путем, нелегалан новац је претворен у опорезован легалан новац (Bartlett, 2002:9-30).

Угрожавање спољнотрговинске размене и економских статистика – Активности прања новца могу такође утицати на значајни пад државног увоза и извоза. Као што је поменуто раније, перачи новца имају тенденцију да узму учешће у (често увеженој) луксузној потрошњи. Као резултат тога јавља се проблем у укупној маси реципрочних плаћања. Такви увози не стимулишу домаћу економску активност или запошљавање али могу ослабити домаће цене, тако што редукују профитабилност домаћих предузећа. Ово је посебно случај у земљама у развоју.

Прање новца утиче на увоз и извоз у погледу цена. Једна од најчешћих тактика које се користе за прање новца и производњу нелегалног кретања капитала је да се прецени увоз а да се спусте цене извоза. На пример, увозник појединих иностраних машина може да направи договор са продавцем да откупна цена буде повећана за знатну добит (нпр. 30%). Купац може да плати продавцу целу суму у кешу с подразумевањем да додатно повећање цене (тј. 30%) буда смештено на његов рачун у страниј земљи. Јасно, ако се ове активности спроводе изнова и у великој мери, ово може вештачки да утиче на увозне и извозне цене (Unger, 2006:82-100).

Због тога што су одређене фазе трансакције прања новца „подземне” или у неформалним секторима економије – такве трансакције се не појављују у званичним монетарним и финансијским статистикама, прање новца може довести до грешака у макроекономским статистикама. Дајући на тај начин, погрешне информације креаторима политике, у покушају да руководе макроекономским променама, као што су новчани нивои, каматне стопе, инфлација и девизни курс, које могу допринети порасту грешака у креирању политике.

Ово се првенствено дешава из два разлога. Прво, перачи новца базирају њихове инвестиционе могућности не на уобичајеном економском разматрању, већ су уместо тога они примарно мотивисани другим факторима као што су избегавање да буду откривени, кажњени итд. (All-

dridge, 2002: 279 – 306). Тако, кретање капитала повезано са прањем новца је често сагледано са економске тачке гледишта. Као резултат, креатори политике могу бити збуњени и правити погрешне политичке процене, на основу ових необичних кретања капитала. Друго, прање новца може изврнути економске чињенице због тешкоће да се измери тачан обим и импликације овог феномена. Када прање новца заузме значајне размере, важно је за креаторе економске политике да га узме у своју област. Неуспех да тако уради или прецењивање тачног обима ових активности може водити ка погрешним одлукама политике.

Повећање криминала и корупције – Прање новца је по самој својој суштини неизбежно повезано са криминалним активностима које и имају за последицу ову врсту криминала. Наиме, прање новца поред тога, што представља последицу претходно извршеног кривичног дела, оно чини и полазну основу за будуће криминалне активности. Оно не само да омогућава наставак криминалних активности, већ и лакши и бржи продор криминала и корупције унутар развојних економија, што је противно одрживом економском развоју. Једном речју, прање новца увек води криминализацији друштва.

Успешно прање новца помаже да криминалне активности буду врло исплативе, то награђује криминалце. У мери у којој се држава посматра као уточиште за прање новца, то ће вероватно да привуће криминалце и повећање коруптивних кривичних дела. Уточишта за прање новца и финансирање тероризма имају: слабу политику спречавања и сузбијања прања новца, многе или неке врсте финансијских институција нису обухваћене политиком против прања новца, селективно и слабо спровођење ове политике, неделотворне казне, укључујући ограничен број кривичних дела за прање новца.

Као што је један ефикасан финансијски сектор кључни инпут другим продуктивним процесима у развијајућој економији (нпр. мануфактура), тако је ефикасан канал прања новца кључни инпут за криминал, због тога што је финансијски напредак од криминала мање вредан криминалцима (у смислу, „недовршеног производа”) него што су опрана средства. Што је јефтинији инпут прања новца за криминал као резултат слабе политике против прања новца, криминални елементи ће бити више „продуктивнији” (активни), као у било којој производњи или пословању. Као што су бројна истраживања показала из статистичких и анегдотских доказа, стваран криминал и корупција утичу као кочница на економски развој, док су друге студије показале да антиполитике прања новца могу спречити такве активности. (Bartlett, 2002: 33-34).

Деформација штедње и потрошње - За разлику од обичног грађанина, који новац користи за свакодневне трошкове и за штедњу, криминалци велика средства која зарађују прањем новца инвестирају у куповину добара као што су некретнине, накит, уметнички и луксузни предмети, што све стимулише спекулацију и инфлацију. Као последица тога, наступиће и промене у извозу и увозу и проблем биланса плаћања.

Негативни ефекат прања новца на штедњу и потрошњу потиче углавном из чињенице да у инвестиционим изборима, перачи новца су примарно вођени жељом да избегну контролу и откривање пре него да поврате инвестиције. Ови инвестициони извори могу бити штетни за економију јер воде преусмеравање средстава на новчана средства која дају јако мало економских активности или запошљања (Unger, 2006).

Прање новца изазива губитак ресурса услед дисторзије у односу имовине и цена робе управо по основу процеса прања „прљавог” новца (Dowel, 2001). Перачи новца не траже највишу стопу повраћаја новца који оперу, већ за инвестиције које најлакше дозвољавају обнову незаконитог добијеног новца. Новац може да се помера из земаља са добрим економским политикама и вишом стопом повраћаја у земље са сиромашнијом економском политиком и нижом стопом повраћаја. Ово подразумева да је светски капитал инвестиран мање оптимално него што би се десило у одсуству прања новца. Прање новца преусмерава приход од великих штедиша до малих штедиша или од сигурних инвестиција до ризикантних, инвестиција ниског квалитета.

Прање новца такође смањује производњу и запосленост преусмеравањем ресурса, из сектора високе додатне продуктивности (нпр. одећа, обућа) до неплодних (стерилних) сектора (нпр. промет некретнина, накита, уметничких слика). Такви производи нису потекли из домаће економске активности и запошљавања, те могу да сниже домаће цене, редуцирајући профитабилност домаћих предузећа. То је нарочито слушај у земљама у развоју. Последице тога су пад производње, прихода и запошљавања, што резултира у нето губицима целокупне привреде, без обзира то где би новац другде могао бити потрошен.

Прање новца повезано са предикатним кривичним делима (нпр. проневера, крађа, дрога, утаја пореза), повлачи са собом да су ресурси незаконито и неправедно трансферисани од контроле жртве до преступника. Незаконита природа прихода од криминала чини активност прања неопходном да би се богатство могло појавити као да је изведено од стране легитимних средстава. Тако прање новца доприноси процесу неправедног преусмеравања богатства од доброг ка лошем, чинећи његово откривање веома отежаним и омогућавањем криминалцима да

убирају плодове њиховог исплативог криминала. Као што MacKrell излаже „прање новца чини криминал исплативим. Његово помагање даје легитимност и чак угледност неким од најнечаснијих у друштву. Даје економску моћ криминалцима и узима је од пореских обавезника који се придржавају закона”. Тако можемо казати да се као резултат прања новца криминал исплати. (Unger, 2006).

Тако можемо казати да се као резултат прања новца криминал исплати. Овај директни ефекат прања новца, губици жртвама криминала и добици починиоцима криминала су такође поменути од стране многих угледних финансијских институција измеђународних организација (нпр. ММФ).

Једном кад је новац пребачен од жртве до преступника, овај други ће употребити новац на другачији начин него што би то први урадио. Обрасци потрошње криминалаца могу бити другачији од оних који имају обични грађани. Штавише само прање новца укључује куповину имовине, као што су некретнине, накит, уметничка дела и остале луксузне производе, јер таква имовина даје перачима могућност да сакрију велике суме нелегалног новца без изазивања сумње (Bartlett, 2002). Овакви избори потрошње се могу разликовати од оних које би имали жртве, који би могли да намеравају да употребе свој новац за свакодневне трошкове, старе дане, „кишне дан”. Ово изазива мултипликоване ефекте кроз економију а) редуковано и различито трошење оштећеног, то јест жртве и б) повећано и различито трошење криминалаца.

Дакле, прањем новца се подстиче криминал и корупција, успорава економски раст, деформише међународна трговина, финансијски системи и проток капитала на штету дугорочног развоја. Начелно, прање новца је највећа претња економијама и финансијским системима великог броја земаља. Због тога, борба против ове појаве представља предуслов за стварање здраве пословне средине неопходне за стабилан економски развој.

Проблем мерења обима прања новца

По својој природи и прање новца и финансирање тероризма спадају у тамну бројку криминалитета и због тога нема никаквих егзактних статистичких података. Прање новца је илегална активност спроведена од стране криминалаца који се јавља ван уобичајеног подручја економске и финансијске статистике. Перачи новца не документују ширину својих операција нити су доступни износи профита, као ни они који

финансирају тероризам. Ово је још више отежано чињеницом да се ове активности по правилу реализују прекогранично. Највећи део прања новца се обавља кроз међународне комерцијалне банке. При свему томе, као и код других аспеката незаконите економске активности, могуће су само грубе процене обима и вредности ове појаве.

У почетку је питање прања новца био проблем који се искључиво везивао за продају наркотика. Данас, прање новца сеже далеко више од прикривања профита добијених продајом наркотика. Величина проблема неизмерно се повећава кад се, на пример, узму у обзир привредне преваре и избегавање пореских обавеза што подлеже пракси прања новца, те друге облике организованог криминала, банкарске преваре, преваре с осигурањем - кроз које се, такође, могу и опрати значајна средства - доносе додатне бројне милијарде профитима криминалаца.

Процене прихода од криминала су, у скоро свим земљама, обавијене велом непоузданости, што и не представља изненађење с обзиром на тешкоће које постоје у откривању и прикупљању доказа за процесуирање ових кривичних дела. Правосудни органи имају тежак задатак да утврде порекло имовине која је предмет прања новца, као и начин на који се прикрива њено порекло. Без обзира на потешкоће приликом утврђивања, количина опраног новца сваке године достиже милијарде Америчких долара и представља посебан изазов владама света. Као резултат тога, владе, финансијске институције и међународна тела улажу напоре у спречавању, одвраћању и хватању перача новца.

Прање новца је данас изузетно распрострањена појава и веома је тешко утврдити колика се сума новца пребаци из нелегалних у легалне токове. Ову тврдњу потврђују и емпиријске анализе којима се покушало утврдити релативне и апсолутне бројке опраног новца. Прање новца укључује огромне суме новца у односу на укупну економску активност. Стога се прање новца сматра феноменом данашњице који заслужује појачану пажњу.

Квантификација прања новца је изузетно тежак задатак, углавном због недостатка одговарајућих података, проблем који важи не само за поједине земље, већ за цео свет. У том смислу, све постојеће процене су са великим грешкама (+/-20.0%) и треба их посматрати само као прелиминарне научне процене или у неким случајевима чак и „погађају” процену. Осим првих великих потешкоћа неслагања дефиниције термина „прања новца” на националном и међународном нивоу, друге се јављају као посебне трансакција које кроз интензивни слојеве стадијума могу довести до изузетних потенцијалних двојних и вишеструких проблема. Осим тога многе процене врло често су за одређене области (нпр. нарко

профит од дрога), или се заснивају на подацима који су погрешно цитирани или погрешно протумачени, или чак само измишљени без научне основе (Schneider, 2008: 309 - 330). Све су то, само процене јер се ради о тајновитом феномену и његов је ниво тешко мерити, посебно због тога што су најуспешније методе и даље непознате. Односно, стваран и егзактан број „перача”, модуса операнди које они примењују те земаља и сектора који су укључени у те активности и даље је непознат.

Несигурне процене се могу направити на основу степена криминалних активности у областима које су најчешће повезане са овим феноменом (сива економија, трговина наркотицима, оружјем, тероризам итд.). Изнети методолошки поступак, међутим, има своје ограничење и непоуздан је, не само када је реч о земљама у транзицији, већ и у развијеним и стабилним, јер је у њима „тамна” бројка криминала врло висока. Процењује се да је број откривених кривичних дела, посебно када је реч о финансијском криминалу у односу на број почињених, незнатан.

Додатни проблем представља чињеница да је прање новца попут живог организма. Односно оно није једнозначно и непромењиво, него изразито подложно променама у друштву изазваним законодавним и регулаторним оквиром и укупним државним, политичким и међунаордним кретањима. Као последица таквих промена и кретања, мења се и фокус „перача” новца. Тако се као последица јачања законодавног и регулаторног оквира у финансијском сектору, појавила додатна атрактивност нефинансијског сектора и самосталних професија за активности прања новца те су криминалне организације развиле нове, прилагођене шеме и модусе који се користе у овом специфичном сектору. Када су финансијске институције широм света мање-више озбиљно дефинисале правила понашања те примениле мере и радње за спречавање прања новца/финансирања тероризма, интерес „перача” усмерио се према нефинансијском сектору и самосталним професијама будући да је тај сектор све до доношења Треће директиве Европског парламента и Већа, практично био не регулисано подручје (Педић, 2010: 617-642).

Процена стварног криминала па самим тим, и мерење обима операних средстава која потичу од криминала, је заиста скок у непознато и обично се своди на опште процене типа вероватно „не више од” и/или „не мање од”. То произилази из чињенице да је сама процена прихода од криминала или чак и ширег феномена неформалне економије је у свим привредама обавијена маглом неизвесности. Ипак, многи аутори и институције, сматрају да је та сума поприлично велика, и да као што је већ речено, на светском нивоу годишње 2-5% GDP отпада на трансакци-

је које укључују прање новца. Обзиром на тајност и природу прања новца, тешко је проценити његов стварни обим, али сви напред изнети подаци су индикатор величине проблема. Једно је потпуно извесно – зарада стечена криминалом, тј. количина опраног новца је огромна.

Закључак

Негативан утицај прања новца на економском плану, нарочито долази до изражаја и појачава се у времену транзиције, приватизације и других промена, које са собом носе промену власништва над капиталом, отпуштање радника, реструктурирање управљачке структуре, стечај и ликвидација. Иако је негативне економске ефекте прања новца на економски развој тешко измерити, јасно је да такве активности оштећују финансијске секторе институција које су пресудне за економски раст, умањује продуктивност у економском реалном сектору одвраћањем средстава и охрабривањем криминала и корупције, који успоравају економски раст и развој, и могу искривити економски међународни сектор – међународну трговину и кретање капитала – на штету дугорочног економског развика.

Данас прање новца представља изузетно распрострањену појава и веома је тешко утврдити колика се сума новца пребаци из нелегалних у легалне токове. По својој природи и прање спада у тамну бројку криминалитета и због тога нема никаквих егзактних статистичких података. Ово је још више отежано чињеницом да се ове активности по правилу реализују прекогранично. При свему томе, као и код других аспеката незаконите економске активности, могуће су само грубе процене обима и вредности ове појаве.

Дакле, може се закључити да проблему прања новца треба прићи као сложенем феномену, који представља једну од важнијих делатности припадника организованих криминалних група. Те да ова појава угрожава пре свега економске, али и друге не мање вредне вредности једног друштва - политичке, правне, културне и др.

Литература:

1. Alldridge P *The Moral Limits of the Crime of Money Laundering*, BUFFALO CRIMINAL LAW REVIEW, Vol. 5.
2. Bartlett, L. B., (2002) *The Negative Effects of Money Laundering on Economic, Development* International Economics Group, Dewey Ballantine LLP For The Asian Development Bank Regional Technical Assistance Project No.5967 The Asian and Pacific Region.
3. Baker, R. W., (1999) *The Biggest Loophole in the Free-Market System*, Washington Quarterly vol. 22, No. 4.
4. Begović, B., (2007) *Ekonomska analiza korupcije*, Centar za liberalno-demokratske studije Beograd.
5. Bell, R.E., (2002) *An introductory whos who for money laundering investigators*, Journal of Money Laundering Control, London, Spring, vol.5.
6. Bilać, A., (1994) *Pranje novca*, Pravnik, Zagreb, broj 1-2/1994.
7. Bošković, G. (2005) *Pranje novca*, Beosing, Beograd.
8. Vesić, D., (2008) *Ekonomska i politička komponenta korupcije i pranje novca*, MP 4, Beograd.
9. Dowel, J., Novis, G. (2001) *The consequences of money laudering and financial crime*, Money Laundering-Economic Perspectives- Program Analyst, Bureau of International Narcotics and Law Enforcement Affairs, U.S. Department of State, Volume 6, Number 2.
10. Klasens, R., (2006) *Sprečavanje pranja novca*, Udruženje banaka Srbije, Beograd.
11. Kuljača, R. (2007) *Pranje novca kao oblik prikrivanja nezaonito stečenih prihoda*, NBP, Kriminalističko policijska akademija, Beograd.
12. Quirk, P.J., (1997), *Money Laundering: Muddying the Macroeconomy*, Finance & Development.
13. Masciandaro, D., (2007) *Economics of Money Laundering: A Primer*, Paolo Baffi Centre Bocconi University Working Paper No. 171.
14. Pedić, Ž., (2010) *Nefinansijski sektor i samostalne profesije u kontekstu sprečavanja pranja novca*, Zbornik Pravnog fakulteta, Rijeka, br. 1.
15. Petrović, B., (2009) *Pranje novca kao savremeni bezbednosni izazov*, Teme, br.3/09, Niš.
16. Petrović, D., (2010) *O proučavanju savremenih formi privrednog kriminaliteta - pranje novca*, Strani pravni život 3/2010.
17. Stajić, Lj., Jovašević, D., (2003) *Bezbednosni i pravni aspekti pranja novca*, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, broj 1/2003.
18. Schneider, F., (2008) *Money laundering and financial means of organised crime: some preliminary empirical findings*, Global Business and Economics Review - Vol. 10, No.3.

19. Schroeder, R. W., (2001), *Money laundering: A global threat and the international community's response*, FBI Law Enforcement Bulletin, vol.70, Washington.
20. Tunnell, K. D., (1993) *The Business of Crime: A Documentary Study of Organized Crime in the American Economy*, Criminal Justice Review, 18(2).
21. Unger, B., (2007) *The Scale and Impacts of Money Laundering*, Cheltenham, UK-Northampton, Ma, USA.

The Economic Aspect of the Problem of Money Laundering and its Quantification

Summary: Inclusion of illegally acquired income to legal financial flows is a criminal activity with a high degree of social danger. Money laundering is not only undermining the economic system, but it undermines political stability and security of the country, and makes an impact on social relations at the national and international level. The problem of quantification of money laundering is present primarily due to the lack of exact statistics. In this sense, all the existing estimates with large errors and should be regarded only as a preliminary scientific assessment and in some cases even the „hit” assessment. This paper presents the concept of money laundering as a phenomenon of modern crime, reviews and analyzes the effects of the economic aspects of perception of the problem. Part deals with the problem of quantifying the process of money laundering at the national and international level.

Key words: money laundering, economic system, crime, impact assessment, quantification